№ 108: РАДІСТЬ ПІЗНАВАННЯ

Розчистити дороги

ДЖЕРАРД ГЮЗ

25 ЖОВТНЯ 2023

Фрагмент із книжки «Бог несподіванок», яка вперше побачила світ 1985 року.

Карл Ларссон, «Есбйорн за навчанням», 1912 рік

«Коли я дитиною був, то я говорив як дитина, як дитина я думав, розумів, як дитина. Коли ж

мужем я став, то відкинув дитяче» (1 Кор 13, 11).

Скарб, який ми шукаємо, захований у найнесподіванішому полі — в нас самих. Більшості з нас знадобиться багато часу й доведеться здолати чимало перешкод, щоб це осягнути, тобто щоб усвідомити і прийняти себе місцем, де перебуває Бог. А доти Він залишатиметься далекою тінню, для одних — незначною, для інших — страшною і загрозливою.

Одного вечора, коли мені було зо три роки, мене вкладала до сну старша сестра. Я сів на краєчок ліжка і прошепотів слово «Бог». Досі пам'ятаю, чому я це зробив: мені було цікаво, що станеться.

Щовечора перед сном уся наша сім'я молилася на вервиці перед каміном, над яким висів портрет моєї бабусі у важкій рамі. На бабусі був схожий на кам'яну гірку капелюх із вуаллю, від якої її обличчя здавалося сумним і таємничим. І коли ми молились, ця картина наганяла на мене страх, бо мені здавалося, що у відповідь на наші молитви бабуся ось-ось почне рухатися.

Судячи з цих ранніх спогадів, Бог тоді був для мене містичною, далекою, всесильною та непередбачуваною істотою. Це враження підтвердили й уроки катехизму, на яких семирічному мені довелося вивчити напам'ять визначення Бога як «Найвищого Духа, який єдиний постав сам із себе і є безмежним у своїй досконалості» — опис, який відокремлював Бога від усього, що стосувалося мого власного досвіду. Небезпека в тому, що Бог навіки залишиться для нас таким далеким.

Дивовижно, як християнству, заснованому на вірі, що «Слово стало Тілом», вдається настільки зосередитись на божественності Христа, що його людяність лишається поза увагою. Адже, подібно до перших апостолів, ми можемо пізнати Його божественність лише через Його людськість. Звісно, ми, на відміну від апостолів, не можемо бачити й торкатися Христа як людини, що фізично перебуває поруч, але пізнаємо Його у своїй власній людськості та в інших людях навколо. Занедбуючи цю істину й намагаючись піти до Бога обхідним шляхом, численні християни заплутуються, сердяться, зневірюються.

Ми пізнаємо Бога у власному людському розвитку й через нього. Щоби проілюструвати цю тезу, я звернуся до ідей, уміщених у першому томі двотомника Я хотів би проілюструвати цю тезу посиланням на перший том двотомника Фрідріха фон Гюґеля «Містична складова релігії». Ця книжка дуже допомогла мені зрозуміти релігійне зростання — як своє, так і інших.

Усе людське знання, зокрема і знання про Бога, має

витоки в чуттєвих враженнях.

Фон Гюґель зосереджується на трьох етапах розвитку людини — дитинстві, підлітковому вікові та зрілості — описуючи головні потреби й види діяльності на кожному з них. Релігія мусить брати до уваги й підживлювати людські потреби та діяльність, а отже, теж має містити три визначальні рівні: інституційний для задоволення потреб дитинства, критичний, що відповідає потребам підліткового віку, і містичний на етапі зрілості. Фон Гюґель обережний у своєму аналізі і наголошує, що потреби дитинства не зникають у підлітковому віці, а підліткові — з досягненням зрілості; але якщо ми хочемо зростати й розвиватися, то потреби попереднього етапу мають втратити провідну роль. Релігія мусить охоплювати ці три елементи, але постійно існує ризик чи наголошення на одному з них коштом інших двох, чи акцентування на двох і заперечення або ігнорування третього — а це стримуватиме духовний розвиток вірян. Фон Гюґель поширює свій аналіз на всі світові релігії, я ж зосереджуся лише на християнстві.

(Коли тут і далі я пишу про Церкву — окрім випадків, де уточнюю, про яку саме церкву йдеться, — то маю на увазі всі церкви, які визнають, що «Ісус є Господом». Тож я не роблю жодних висновків про людей, які не вважають себе християнами. І, як християнин, я переконаний, що Бог живе в кожній людині і любить кожного з нас).

У дитинстві наша діяльність стосується передовсім фізичного руху й чуттєвого сприйняття світу, а наші потреби — це тепло, їжа, захист і піклування.

Середньовічні філософи мали приказку: «Усе в розумі починається з чуттів». Усе людське знання, зокрема і знання про Бога, має витоки в чуттєвих враженнях. Людина, у якої від народження порушене одне з чуттів, на все життя лишається неповносправною. Діти закладають міцний фундамент для своєї подальшої формації, коли повзають по землі й сунуть до рота все, що можуть ухопити, коли верещать від захвату, торохтячи брязкальцями, коли подовгу вдивляються в яскраві речі навколо чи коли просяться на руки, щоби бути біля мами. Згодом саме на основі цих вражень дитина зробить перший великий стрибок у розвитку, коли почне подавати перші знаки і промовляти перші слова. Позбавити дитину сенсорних відчуттів означає покалічити її на все життя. У людському розвитку немає періоду, коли можна обійтися без чуттів, але в підлітковому віці та зрілості ми принаймні не маємо потреби годинами повзати по підлозі.

Коли дитина починає говорити, то спочатку повторює слова, значення яких не розуміє. Їй подобаються римовані віршики й пісеньки, а її бурхливій фантазії складно відрізнити вигадку

від правди. Я знав маленьку дівчинку, яка починала вередувати, якщо за столом не відводили місця для її уявної подруги Френсіс. Свою згодом народжену сестричку дівчинка теж познайомила із Френсіс — і сестричка так само захопилася цією уявною подругою, навіть наполягала, щоб її садовили за столом по інший бік від невидимої Френсіс. Так тривало з рік.

Пам'ять дитини необхідно наповнювати розповідями, сімейною та локальною історією. Діти зазвичай вірять усьому, що їм кажуть батьки чи хтось інший, і без цієї початкової довіри не може розпочатися процес пізнання. Їм також необхідно казати, що можна робити, а що — ні. Позбавити дитину чітких вказівок і полишити сам на сам із необхідністю постійно вирішувати — це неабияка жорстокість. Психологічно травмована жінка, яка мала важке дитинство, колись зізналася мені, що найсумніший її спогад — це вечори на дитячому майданчику, коли дітей одне за одним гукали додому батьки й лиш її одну ніхто не кликав.

Найбільші потреби дитинства — це піклування і захист, бо без них дитина не навчиться довіряти собі й іншим. Наша здатність зростати в людяності пропорційна здатності довіряти.

Звісно, діти мають ще й інші потреби та види діяльності. Дитина починає помічати у своїй чуттєвості певні закономірності й інтерпретувати їх, запитувати й конструювати власні теорії, але ці дії поки що не домінують.

Як дитині передають сімейну історію, так їй треба передавати й історію християнської родини.

Здорова доросла людина певною мірою зберігає потреби дитинства. Нам, навіть зовсім зрілим, необхідні чуттєві досвіди, оновлення пам'яті, підживлення уяви, хоч якісь авторитети, а понад усе — увага й піклування. Попри свої знання й компетентність, ми не можемо розв'язати всіх проблем самостійно, тож мусимо довіряти компетентності інших. Досягти етапу, де нам більше не потрібні увага й піклування інших, означає вийти за межі нашої людяності.

Християнство має задовольняти ці потреби й заохочувати діяльність дитини — перш за все в період дитинства, але й на інших етапах життя. Ведучи нас до Бога і представляючи нам Бога у Слові й Таїнстві, Церква має апелювати не лише до розуму, а й до чуттів. Ми пізнаємо світ і Бога спершу через чуття, а згодом — через знаки і символи. Ось чому архітектура, зображення й умеблювання, акустика, температура повітря у храмах такі важливі, а богослужінню потрібна краса не лише слова, а й музики, жестів і руху. Я знаю, що це

неприпустима річ для деяких реформаторських Церков, як і все, що відгонить ідолопоклонством, і добре усвідомлюю небезпеку перетворення зовнішніх оздоб Церкви та її богослужінь із засобу, який скеровує душі до Бога, на самоціль, коли запалити свічку важливіше, ніж подбати про ближнього. Але ризикувати необхідно. Адже й дитина може так захопитись іграми дитинства, що боятиметься рухатися до підліткового віку, — але це ж не привід позбавляти її дитинства!

На етапі дитинства, але також і згодом, Церква має наповнювати нашу пам'ять розповідями про власну історію. Як дитині передають сімейну історію, так їй треба передавати й історію християнської родини. Потрібно розповісти історії з Біблії, події Євангелія та життя святих. Кожній релігії необхідне таке навчання. Діти зазвичай повірять тому, що їм розповідають, і не питатимуть: «На чому ви ґрунтуєте свої припущення про існування Бога і чому я маю вірити, що те, що ви мені говорите, — правда?» Ці проблеми постають пізніше. Але якщо не було етапу прийняття, то дитина ніколи й не навчиться формулювати таких питань, бо не матиме точки опори, щоб від неї відштовхнутися.

Навчальна функція Церкви не обмежується переданням фактів — вона мусить охоплювати також моральне вчення, бо жорстоко залишати дитину напризволяще, щоб вона сама вирішувала, що можна, а чого не можна робити. Дитину необхідно навчити, що не можна красти, обманювати чи в істериці розпльовувати рисову кашу по всій кухні.

Церква має передати дитині свою історію, доктрину й моральне вчення у доступний для неї спосіб, але також продовжувати це навчання в підлітковому й дорослому віці. Це така очевидна ідея, що зайвим здається на ній наголошувати. Але чомусь ми бачимо, як дітей навчають основ віри недоступною їм абстрактною та технічною теологічною мовою, а від дорослих очікують прийняття цієї дивної мови із дитячою довірливістю. Служіння головним потребам дитинства (і продовження цього служіння в підлітковому й дорослому віці) становить інституційний елемент релігії.

Людину найбільше лякає безсенсовість, тож ми всіма силами намагаємося надати життю хоч якогось сенсу.

Хоча підлітковість зазвичай описують як вік усвідомлення своєї сексуальності, сексуальністю підліткові усвідомлення не обмежуються. Це час, коли розум починає запитувати й сумніватися. Ми намагаємось відшукати єдність і сенс у множинних відчуттях, фактах, вченнях,

віруваннях і досвідах, із якими стикаємося. Не лише грецькі філософи шукали єдності в різноманітті — ми всі по-своєму цього прагнемо.

Колись мені довелось викладати релігію дуже розумним 15-річним старшокласникам Стоніхерстського коледжу — єзуїтського інтернату, де від учнів щодня очікували участі у Службі Божій. Я вирішив підготувати урок про історію богослужінь, опрацював величезний двотомник німецького єзуїта Юнгмана і спробував викласти його в доступній для старшокласників формі. Та вже на п'ятій хвилині уроку помітив відсторонені погляди, із якими вони завжди слухали проповіді. Після уроку один із школярів підійшов до мене зі словами: «Отче, сподіваюся, ви усвідомлюєте, що марнуєте свій час». Я й сам мав таку підозру, але не був готовий її визнати. «Чому ти так кажеш?» — спитав я. «Бо половина з нас — атеїсти», — відповів хлопець. «Яка саме половина?» Він замовк на хвильку, а потім відповів, що має узгодити відповідь з іншими учнями. «До речі, а як давно ви атеїсти?» — запитав я, на що отримав абсолютно серйозне: «Близько десяти днів». Пізніше, поговоривши з однокласниками, він підійшов до мене зі списком своїх колег-атеїстів. «А ви вважаєте себе атеїстами чи агностиками?» — спробував уточнити я. Про це розрізнення їм у шкільній програмі ще не розповідали, тож я пояснив, що атеїст заперечує будь-яку можливість існування Бога, агностик же не наполягає ні на Його існуванні, ні на неіснуванні. Хлопець вирішив, що, оскільки й він, і його однокласники — люди відкриті, то їх доцільніше називати агностиками.

Ми сформували Клуб агностиків і регулярно збирались у їхній вільний час, щоб обговорювати питання існування Бога. Хтось прочитав Бертрана Рассела і передав книжку іншим. Хлопці дійшли висновку, що всі явища можна пояснити зіткненням різних часток матерії, а основу будь-якого знання становить виявлення математичних формул, що регулюють рух цих часток. У моїй кімнаті, де ми зустрічалися, біля комину лежали металеві щипці для вугілля. На одній із зустрічей я запитав особливо серйозного хлопця: «Джоне, невже ти справді вважаєш, що єдина відмінність між твоєю мамою і цими щипцями — це різні математичні формули взаємодії часток матерії?» Він напружено звів брови, а потім відповів: «Саме так, більше жодної різниці», — так сильно йому хотілося залишатися вірним своїй теорії і своїм друзям.

Це яскравий приклад типової для підліткового віку діяльності — пошуку єдності й сенсу в досвідах. Адже без цих сенсу і єдності ми не зможемо жити у світі як люди. Навіть ті, кого вважають божевільними, вибудовують певну єдність за якимось шаблоном мислення і поведінки — нехай і не зрозумілим для нас, «здорових». Параноїк може помилятись у своєму базовому припущенні, що весь світ хоче завдати йому шкоди, але його поведінка, базована на цьому припущенні, доволі логічна й послідовна. Людину найбільше лякає безсенсовість, тож ми всіма силами намагаємося надати життю хоч якогось сенсу. Спокуса в тому, щоб обрати ту

теорію для осмислення нашого досвіду, яка найкраще забезпечить наш добробут і спричинятиме мінімум незручностей.

Щоб розвиватися, нам треба відшукати єдність у досвіді, сформулювати якусь, нехай поверхову, теорію про своє життя. Необхідно також мати плани та мрії на майбутнє, навіть якщо вони полягають у тому, щоб думати якомога менше й ні на що не марнувати сил. Щоби знайти сенс життя, ми мусимо запитувати, критикувати, систематизувати й теоретизувати наш досвід. Цим займався Клуб агностиків, і цього етапу в житті не уникнути нікому.

Для щирої віри природно бачити Божу дію в усьому — а значить, ніщо не перебуває поза межами релігійного пізнання.

Церква має відповісти на цю глибоку людську потребу, розробляючи гіпотези й теорії, що показуватимуть не лише послідовність її вчення, а й узгодженість його з життєвим досвідом. Церква, що зосереджується лише на систематичності власного вчення, але не на його зв'язку з повсякденням, схожа на параноїка. Її вчення та практика можуть добре накладатися, але якщо засновки хибні, то між ученням і досвідом виникне дисонанс — і вчення просто займе окрему нішу нашої свідомості, ніяк не пов'язану з життям. Церква може вижити ізольовано від людського досвіду, лише заборонивши вірним запитувати й мислити самостійно. Головний акцент у такому разі має бути на покорі релігійному авторитету (тобто на некритичному сприйнятті всього, чому навчає цей авторитет) і на гріховності для вірян критики, слухання й читання будь-кого, хто пропонує альтернативний погляд.

Ознакою справжнього християнства є високий інтелектуальний рівень і пошук смислів у кожному вимірі людського життя. Справжнє християнство завжди буде критичним, допитливим і постійно розвиватиме своє розуміння Бога й людського життя. Адже предмет релігії — це людський досвід. У християнському розумінні Бог іманентний, присутній у всьому, а творіння — це дійсний знак Його присутності, тобто таїнство. Ось чому християнська традиція так наголошує на науці й освіті. Як писав святий Ансельм, «віра шукає розуміння»: для щирої віри природно бачити Божу дію в усьому — а значить, ніщо не перебуває поза межами релігійного пізнання. Коли слабне віра в Бога, слабне також критичний аспект — і застереження проти хибних доктрин переважають над заохоченням розуміння. Якщо не підживлювати критичного елементу, то християни лишаться інфантильними у вірі та практиках,

не пов'язаних із реальним життям.

Особливість зрілого віку полягає в дедалі сильнішому усвідомленні нашого внутрішнього життя, багатогранності емоцій і почуттів, що проявляються в діях, у взаємодії та стосунках із іншими, у роботі, у тому, що ми читаємо, бачимо і чуємо, і в тому, що відчуваємо в результаті: в надіях і розчаруваннях, у радощах і смутку, в очікуваннях і страхах, у впевненості й сумнівах. Усвідомлення свого внутрішнього світу нас водночас захоплює і лякає. Ми наближаємося до своєї суті, а отже й до Бога, якого містики описували як «tremendum et fascinans» — «страшного, але привабливого». Внутрішній світ кожної людини унікальний і дивовижний; ми навіть самим собі не можемо висловити його складності. Та хоча його й не можна повністю осягнути, ми знаємо, що саме цей прихований світ містить ключ до нашого щастя і до нашої особистості. Те, як ми відчуваємо, мислимо і діємо, значно краще пояснюється нашим внутрішнім світом, ніж будь-якими зовнішніми обставинами. Ось чому різні люди в тій самій ситуації чинять геть по-різному. Замислившись про це у зрілому віці, ми усвідомимо багатогранність свого внутрішнього життя, його таємничість і невимовність, численні нашарування різних рівнів свідомості.

На цьому етапі розвитку релігія має підбадьорити і скерувати нас у нашому захопленні, заспокоїти в наших страхах, пояснити нам, що це найважливіший етап шляху до Бога, який запрошує зустрітися з Ним у цих прихованих (а іноді таких страшних) вимірах розуму і пам'яті. Це Бог, чиї шляхи і думки не є нашими; Бог несподіванок, якого тепер необхідно зустріти, а не просто осмислити; який говорить до нас через внутрішній досвід, а не через набір завчених молитов; який пізнається ізсередини, а не дається нам ззовні; якого ми любимо і з яким живемо, а не теоретизуємо про Нього. Бог стає нашою дією і силою, а не зовнішнім примусом і дисципліною (як на інституційному етапі) чи інтелектуальними розмислами (як на етапі критичному). Щоб допомогти нам у зрілості, Церква мусить залучити цей містичний елемент.

Я описав три етапи послідовно, але кожен із них містить елементи двох інших. У дитинстві ми можемо помітити щось із критичного і навіть містичного етапу. Так само й на критичному етапі залишається щось із інституційного й уже проблискує містичний. Але я зосередився на тій діяльності і потребах, що переважають на кожному рівні. У зрілому віці всі три елементи певною мірою присутні — інакше особистості бракує рівноваги. Утім, погляньмо на кожен із цих етапів іще раз, тепер зосереджуючись не лише на потребах, а й на ризиках і небезпеках. Ми побачимо, яких зусиль необхідно докласти, щоби покинути попередній етап і рухатися далі, водночас не відкидаючи його цілком. Подібно як при будівництві моста через річку, ми починаємо будувати перший відрізок, інституційний, далі продовжуємо до критичного і до містичного — але якщо відрубати попередній відрізок мосту, хоч ми вже й не стоїмо на ньому, то нас знесе течією.

Нема ефективнішого шляху зруйнувати справжню віру в Бога, аніж зловживання словами «покірність», «лояльність», «слухняність» і «вірність».

Небезпеки етапу дитинства — це зворотний бік його переваг. У дитинстві наші базові потреби захисту й опіки задоволено, тож нам може бути простіше лишатись відносно пасивними й інфантильними, аніж докладати зусиль для переходу до наступного етапу. Пішовши далі, ми можемо прагнути повернення в дитинство, якщо наступні етапи виявляться занадто складними. Ми навіть можемо використовувати свій дорослий досвід, щоби вдавати хворих, яким потрібна опіка, як дітям (іноді переконуючи в цьому й себе самих — тоді наша хвороба стає справді тяжкою).

Також ми ризикуємо лишитися інфантильними в релігійному житті. Ми відвідуємо богослужіння, слухаємо проповіді й релігійні настанови про те, яким є і яким не є вчення Церкви. Небезпека в тому, що нас це може задовольнити — і ми не хотітимемо рухатися нікуди далі. Ще з часів Тридентського собору в XVI столітті католиків навчали релігії через катехизм із запитаннями й відповідями (які технічною теологічною мовою підсумовують основні тези цього собору), схиляючи в такий спосіб до думки, що релігійні теми неможливо зрозуміти, та необхідно беззастережно прийняти! Такий підхід заохотив дитинне ставлення до релігії без жодної мотивації рухатися далі. Нинішні конфлікти в Церкві точаться великою мірою між тими, для кого лише інституційний елемент є важливим і необхідним, і тими, хто вимагає більше критичного й містичного.

Інша небезпека — що носії церковної влади заохочуватимуть інфантилізм вірян, прославляючи його як покірність, лояльність і вірність, а незгодним погрожуючи Божою карою. Нема ефективнішого шляху зруйнувати справжню віру в Бога, аніж зловживання словами «покірність», «лояльність», «слухняність» і «вірність». Це важливі чесноти, що роблять нас більш щирими і уважними до голосу Бога і Його дії в нашому житті. Але їх використовують і з протилежною метою: щоб знищити будь-яку віру в те, що Бог діє у нашому житті, — коли незгоду з релігійними авторитетами подають як нашу власну гріховність. Вірян відмовляють від уважного ставлення до свого внутрішнього світу — місця зустрічі з Богом. Це гріх і скандал, і Христос має що на це відповісти: «Краще прив'язати їм до шиї камінь і втопити в морі».

Такий інфантилізм трапляється й серед людей, які геть не інфантильні в інших сферах і мають важливі посади в публічному житті. Вони опечатали свою релігію, щоб вона не втручалась у їхні кар'єри, і саме вони найголосніше виступають проти будь-яких змін у Церкві. Вони хочуть, щоб

релігія лишалась такою, якою вони її пізнали в дитинстві.

У підлітковому віці нам необхідно шукати єдність і сенс життя, щоби пізнати напрям, куди йти. Нас може задовольнити поверхове відчуття єдності, що дозволяє уникнути болю. Можливо, ми не захочемо шукати далі, боячись того, що можемо виявити. Бо якщо продовжимо шукати й запитувати, то підважимо те відчуття безпеки, захисту й піклування, яким насолоджувались у дитинстві. Пошуки можуть привести нас до відкидання поглядів батьків і друзів, які ми раніше беззастережно приймали. Спокуса перестати запитувати велика, тому що ми потребуємо не лише відчуття єдності досвіду, але й піклування, підтримки й захисту від родини та друзів. А це може бути складно, особливо якщо ти віриш і повідомляєш своїй мамі, що вона нічим не відрізняється від металевих щипців для вугілля!

Така небезпека поширюється й на релігію. Від критики й незручних запитань іноді виникають серйозні проблеми, про що добре знали жертви інквізиції. Критика й сумніви щодо певних релігійних питань досі руйнує сім'ї, може призвести до відлучення від церкви, а в деяких країнах і до ув'язнення. Я не стверджую, що треба дозволити всім у родині, Церкві чи державі говорити й робити що завгодно і водночас зберігати привілеї повної належності до спільноти; я лише вказую на те, що критика релігії може нести великі ризики. І це добре. Бо якби всім було байдуже, у що ми віримо і до яких дій веде віра, то це означало б, що релігія не відіграє жодної суттєвої ролі в повсякденному житті. Одна з причин, чому християнство в деяких країнах лишається живою вірою, — це мучеництво численних християн, ув'язнених за віру і за політичні дії, натхненні цією вірою.

Церква мусить заохочувати критичний елемент серед вірян. Інакше індивід не зможе інтегрувати релігійну віру з особистим досвідом, тобто Бога буде виключено з більшості аспектів життя, аж поки релігія не перетвориться на приватну й нешкідливу забаганку меншості.

Якщо ж Церква заохочує критичний елемент, то вона й сама має бути готова відповідати на запитання і критику — і змінювати у світлі істини свій спосіб думати й діяти. Такий підхід можливий лише в Церкві, що міцно вірить у присутність Бога в усьому. Дитину, яка довіряє батькам, саме ця довіра заохочує ставити найрізноманітніші питання; так само й Церква, яка довіряє Богові, не боїться, а заохочує вірян шукати й запитувати, скеровуючи їх у своїй мудрості і застерігаючи від сліпих завулків (про які знає з тисячолітнього власного досвіду). Її вчення ніколи не буде подане як останнє слово з будь-якої теми, тільки як дороговказ, що заохочує далі досліджувати шлях самостійно.

Якщо від'єднати критичний елемент від інституційного й містичного, то побачимо

раціоналістів, а не вірян. Їхня відданість теологічній, моральній чи філософській системі заміняє відданість Богові. Вони скептичні до проявів емоцій і радять іншим ігнорувати свої почуття. Культивуючи критичність і відкидаючи два інші елементи, ці люди стають суворими догматиками, яким нічого сказати дітям чи людям без освіти. Вони втрачають зв'язок із дитиною всередині себе самих і з таємницею своїх найпотаємніших думок і почуттів, занадто складних, щоб адекватно описати їх абстрактними термінами. Ці люди зазвичай одержимі питанням правовірності й осудом усіх, хто відхиляється від «правильної» віри.

Визнати обмеження, коли вони виникають, і чинити їм опір — це крок до внутрішньої свободи.

Етап зрілості, на якому ми дедалі глибше усвідомлюємо свій внутрішній світ, так само незамінний, як і попередні два, бо в цьому внутрішньому світі — джерело всіх думок, побажань і прагнень, а отже, і нашої поведінки. Якщо ми відмовляємося від пізнання свого внутрішнього світу, то ніколи не пізнаємо ні себе, ні напрямку, в який скероване наше життя. Занедбуючи внутрішній світ чи знеболюючи і стерилізуючи його, ми зачиняємо двері перед Богом, перед джерелом нашої свободи, а отже, прирікаємо себе на неповноцінне життя.

Проте є небезпека бути настільки поглинутими цим внутрішнім світом, його таємничістю й силою, що ми геть забудемо про інституційний вимір, відкинемо прийняті традиції й авторитети, зневажатимемо абстрактні теологічні й філософські вчення як неадекватні для опису багатства нашого внутрішнього буття.

Релігія мусить підтримувати й цінувати духовний досвід, бо саме там ми зустрічаємо Бога таємниць і несподіванок, чий Дух діє в нашому духові в унікальний для кожного і кожної спосіб. Ось чому навчання й супровід у молитві важливіше для дорослих членів Церкви, ніж навчання доктрини й моральних засад. Навчання молитві має бути головною турботою і послугою, яку єпископи і священики надають дорослим вірянам.

Небезпека — у наголосі на містичному елементі коштом інституційного та критичного. Це може призвести до відкидання формальних богослужінь і молитов, морального й доктринального вчення, а натомість зосередження на самій чуттєвості, якої ми не здатні зрозуміти, бо не піддаємо її критиці й раціональному аналізу. У найгірших своїх проявах такий нестримний містицизм, відділений від інституційного та критичного елементів, штовхає до диких і небезпечних проявів екстремізму й фанатизму. В історії Церкви занадто багато прикладів

цього релігійного божевілля.

Такі, отже, три найважливіші етапи зростання віри, що відповідають трьом етапам людського розвитку. Кожному з них притаманне бажання відкинути два інші чи сформувати союз із одним, щоб виключити другий. Наприклад, перескочити від інституційного до містичного, оминаючи критичний етап — спокуса харизматичних і п'ятидесятницьких рухів. Усі три елементи необхідні, хоч у дорослого члена Церкви може переважати якийсь один (інші два все одно певною мірою присутні). Фон Гюґель вважає деяких пап-реформаторів уособленням інституційного елементу, святого Тому Аквінського — критичного, а святого Йоана від Хреста — містичного. Серед релігійних орденів, на думку фон Гюґеля, єзуїти тяжіють до інституційного елементу, домініканці — до критичного, а бенедиктинці — до містичного. Святий Томас Мор для нього є прикладом людини, у якої усі три елементи присутні рівною мірою.

Завданням цього аналізу було розчистити дороги до поля нашого внутрішнього досвіду, де заховано скарб. Численні християни, іноді за сприяння духовенства, так глибоко вкорінені в інституційному вимірі, що вважають будь-яку критику зрадою Церкви і кроком до втрати віри. Надмірний наголос на інституційному елементі сьогодні може створити Церкву з дедалі меншою кількістю вірних, які до того ж лояльні, покірні, ненатхненні й пасивні — Божий мертвий народ.

Церква, що заохочує, крім інституційного, також і критичний елемент, але ігнорує містичний, буде інтелектуально живою, але духовно порожньою, її віряни — гострі як леза, але неконкретні. У такій церкві пророчий дух відімре, а глибокий символізм ритуалів і звичаїв, притаманних інституційному аспекту, піддадуть критиці і відкинуть як непотріб.

Не варто думати, що дійти до містичного етапу можна, лише відкинувши дитинність інституційного і підлітковість критичного етапів. Проте варто спробувати відшукати залишки попередніх етапів, що заважають нам бути цілком зрілими у вірі. Визнати обмеження, коли вони виникають, і чинити їм опір — це крок до внутрішньої свободи.

Із англійської переклала Анастасія Рябчук.

ДЖЕРАРД ҐЮЗ 25 ЖОВТНЯ 2023

Warning: count(): Parameter must be an array or an object that implements Countable in **/home/kairosbo/verbum.com.ua/www/wp-includes/post-template.php** on line **284**